

Reguliersgracht 34b

Door Dirk Wolthekker

Ivo Schöffler studeerde tijdens de oorlog geschiedenis. Met zijn studentenleven als dekmantel hield hij joodse onderduikers verborgen. ‘De burens dachten dat het studenten waren.’

Achteraf gezien is historicus Ivo Schöffler misschien wel in de wieg gelegd om in de oorlogsjaren joodse onderduikers op te nemen in het studentenhuus aan de Reguliersgracht waar hij woonde. In elk geval is het delen van woonruimte met kostgangers hem met de paplepel ingegoten. ‘Met mijn ouders, broer en zus bracht ik mijn jeugd door aan de Hacquartstraat in Zuid. Tijdens de Olympische Spelen van 1928 verhuurden mijn ouders kamers aan buitenlandse bezoekers. Mijn moeder had daar zo veel aardigheid in dat ze er na de Spelen mee is doorgegaan. We hadden altijd “paying guests” in huis, meestal alleenstaande vrouwen en meisjes van goede komaf, die tegen betaling kost en inwoning kregen. Het verschil tussen hen en de onderduikers was natuurlijk dat zij altijd moesten betalen, de onderduikers vaak niet.’

De Leidse emeritus-hoogleraar vaderlandse geschiedenis Ivo Schöffler (Amsterdam, 1922) studeerde in de oorlogsjaren geschiedenis aan de UvA. ‘Ik kwam aan in 1941, het jaar van de Februaristaking en het jaar waarin ik voor het eerst hoorde over doodsberichten in concentratiekamp Mauthausen. Ik had de middelbare school gevolgd op het Montessori Lyceum. Dat had toen nog geen overheids erkenning, waardoor je er staatsexamen moest doen, wat ik niet haalde. Ik maakte mijn middelbare school daarom af op wat toen het ‘Gunning Lyceum’ werd genoemd, het tegenwoordige Amsterdams Lyceum, toentertijd nog genoemd naar de eerste rector en oprichter Christiaan Gunning. Op beide scholen zaten veel leerlingen met een socialistische, joodse of communistische achtergrond,

Lidia Schöffler (links) en haar broer Ivo, bezig met het vervalsen van persoonsbewijzen.

Foto: BeeldbankWO2/Verzetmuseum Amsterdam

moesten beloven zich te “onthouden van iedere tegen Duitsland gerichte handeling”, zoals men zei. Wie de verklaring niet tekende liep grote kans naar Duits-

Per jaar werden er maar een paar studenten gevraagd om lid te worden van dat dispuut, dus het was een hele eer door hen te worden uitgenodigd voor het lidmaatschap. Unica had haar dispuuthuis aan de Reguliersgracht 34b, de b van “boven”. Het huis had – of liever gezegd heeft, want het bestaat nog steeds – twee voordeuren. De linkerdeur leidde naar een handelsfirma in koloniale waren, de andere deur naar de bovenverdiepingen waar we met een stuk of tien leden van Unica woonden.’

Hoe bent u op de gedachte gekomen joodse onderduikers onder te brengen in het dispuuthuis?

‘Toeval. Het begon er mee dat ik een schuilplaats zocht voor mijn joodse vriend Gideon Kahn, die ik nog kende van het Gunning Lyceum. Gideons vader had gewerkt bij het warenhuis Hirsch, maar was al vrij snel in de oorlog naar Duitsland weggevoerd en daar omgekomen. Voor Gideon, zijn zus en zijn moeder ben ik toen op zoek gegaan naar een onderduikadres. Zijn broer wist uit te wijken naar Amerika. De zoektocht naar een schuilplaats voor Gideon en zijn familie viel samen met de leegloop van het dispuuthuis. Een deel van de dispuutleden had de loyaliteitsverklaring

‘Als baas van een onderduikadres moet je behoorlijk autoritair zijn. Ik eiste gehoorzaamheid en discipline’

precies de mensen waar de Duitsers niets van moesten hebben en andersom vaak ook niet. Je kunt wel zeggen dat ik in een niet-Duitsgezinde omgeving mijn middelbare schooltijd heb doorgebracht.’

Merkt u later aan de UvA iets van een pro- of anti-Duitse stemming?

‘Wat ieders houding was in de oorlog werd vooral duidelijk nadat de Duitsers in het voorjaar van 1943 van alle Nederlandse studenten eisten dat ze een “loyaliteitsverklaring” zouden ondertekenen, waarbij ze

land te worden gestuurd voor de *Arbeitseinsatz*. In het dispuut Unica, waarvan ik lid was, hebben we er veel ruzie over gehad: tekenen of niet. Uiteindelijk hebben vier leden getekend. Ik niet.’

Wat voor dispuut was Unica?

‘Unica was een echt intellectueel dispuut met veel aandacht voor geschiedenis en literatuur. Ik was een succesfeut, want in de fleurtijd van het corps was ik door zes verschillende disputen benaderd met de vraag of ik lid wilde worden van hun dispuut. Daaronder Unica.

niet getekend en verliet het huis uit angst op transport naar Duitsland te worden gezet. Een aantal had wel getekend, waardoor het huis een zekere “legale status” had gekregen. Niettemin waren ook die studenten vertrokken, want colleges waren er toch vaak niet. Zodoende ontstond de mogelijkheid om de familie Kahn er onder te brengen en daar kwamen na verloop van tijd nog een stuk of tien anderen bij.’

Hoe verbleven die onderduikers daar?

‘Ik moest natuurlijk de schijn ophouden dat het nog steeds een studentenhuus was. De UB was overdag vaak gewoon open, ik haalde daar boeken die ik in de zitkamer legde. Ook onder elkaar probeerde we een studieuze sfeer te creëren: Gideon gaf bijvoorbeeld voordrachten over de joodse geschiedenis, ik over de Nederlandse opstand. De onderduikers hadden verder hun eigen “studentenkamer”. Een van de “studenten”, Erna Berg, had een niet-joods uiterlijk, zij “speelde” de rol van huishoudster en mocht dus het pand verlaten. Ze wist goede adresjes om inkopen te doen en in de Hongerwinter zorgde ze dat er voldoende hout aanwezig was. De “studenten” mochten overdag niet op de verdieping direct boven de handelsfirma lopen om niet ontdekt te worden, en ze mochten het toilet niet doortrekken. Op de zolder richtte ik een schuilplaats in, waar ze bij een eventuele inval naartoe konden vluchten. Een neef van mij legde een alarmstelsel aan, waarmee we snel konden signaleren of

Pas na de oorlog deed Ivo Schöffers zijn kandidaats- en doctoraalexamen geschiedenis. Hij was toen ook enige tijd redacteur van het satirische studentenweekblad *Propria Cures*. In 1956 promoveerde hij op het proefschrift *Het nationaal-socialistische beeld van de geschiedenis van de Nederlanden. Een historiografische en bibliografische studie*. Van 1961 tot aan zijn emeritaat in 1987 bekleedde hij de leerstoel vaderlandse geschiedenis aan de Universiteit Leiden. Voor zijn hulp aan de joodse onderduikers kreeg hij de Israëliische Yad Vashem-onderscheiding. Dispuut Unica is inmiddels geen onderdeel meer van het studentencorps, maar een zelfstandige studentenvereniging. Het pand Reguliersgracht 34 is nog steeds in haar bezit. In de gevel is een gedenksteen gemetseld met de tekst *Submergo ut Emergam*, onderduiken om weer te voorschijn te komen. Alle onderduikers van Reguliersgracht 34 overleefden de oorlog.

Foto: Henk Thomas

Ivo Schöffers, tegenwoordig woonachtig in Leiden

er Duitsers voor de deur stonden. Mijn zus Lidia hielp ook mee: zij had een grafische opleiding gevolgd en was heel goed in het vervalsen van persoonsbewijzen. Zij wist een “papje” te maken van echte, gestolen persoonsbewijzen, waarvan ze dan een vervalst exemplaar in elkaar “metselde”. We hebben vaak een nachtelijke inval geoeffend: met beddengoed en al naar de schuilplaats vluchten. Maar een echte inval hebben we nooit gehad.’

Waarom denkt u dat er nooit een inval is geweest?

‘Als baas van een onderduikadres moet je streng

zijn. Dat was ik ook. Ik was vaak behoorlijk tiranniek en autoritair, ik eiste gehoorzaamheid en discipline. Veel mensen slaan door als ze worden verhoord, dus dat moet je voorkomen. Discipline helpt daarbij. Hoe meer discipline, hoe minder de kans op ontdekking. De burens zijn altijd blijven denken dat de “studenten” ook echt studenten waren. Zelf droeg ik daar ook aan bij: ik liep altijd in een korte broek en zag er daardoor stevast jonger uit dan ik was. Dat hielp bij het creëren van een studentikoze uitstraling.’ ●